

Poštovani čitaoci,

Pred Vama je tematski broj našeg uglednog nacionalnog časopisa *Arhiv za farmaciju* posvećen novoj naučnoj disciplini „*Socijalna farmacija i istraživanja farmaceutske prakse*” (SFIFP) koja se snažno razvija tokom poslednje tri dekade, i doživljava veliku ekspanziju i interesovanje naučnih i stručnih radnika u svetu, u pokušaju da pruži odgovore na izazove savremenog društva koje se odlikuje suprotnostima gde visoka biomedicinska i tehnološka dostignuća ‘nedovoljno’ uspevaju da očuvaju/unaprede zdravlje stanovništva koje je u velikim demografskim, socijalno-kulturološim i ekonomskim promenama.

Ova disciplina proučava različite aspekte lečenja i lekova uključujući kliničke, etičke, ekonomske, pravne, organizacione, političke, društvene, komunikacione i psihološke aspekte u cilju obezbeđenja racionalne, bezbedne i odgovorne upotrebe lekova i sličnih proizvoda/usluga u funkciji zdravlja (adaptirana ref 1). Istraživanja su multidisciplinarna i uključuju prirodne, humanističke i kliničke nauke koje treba da daju odgovore na mnoga naučna pitanja koja se razmatraju iz perspektive pacijenta, davanja zdravstvenih usluga i zdravstvenih sistema. Pojam farmaceutske prakse je široko definisan i razvojno postavljen, i neodvojiv je od pomenutih fenomena i aspekata proučavanja socijalne farmacije (2). Razvoj farmaceutske prakse konvergira sa reprofesionalizacijom farmaceutske profesije koja se odvija na različite načine u različitim delovima sveta, shodno zdravstvenoj politici, politici lekova, i modelima sistema zdravstvene zaštite. Istraživanja farmaceutske prakse su veoma zahtevna, odvijaju se u realnoj praksi i značajno su specifična te se traže nove istraživačke metode koje će unaprediti nauku i praksu (3). Dosadašnja istraživanja su pokazala da kvalitetna farmaceutska praksa ima uticaj na racionalnu upotrebu lekova, zdravstvene ishode, kvalitet života, smanjenje morbiditet i mortalitet i obim neželjenih reakcija na lekove. Poznate naučne subdiscipline farmakoepidemiologija, farmakoekonomija, se danas integrišu kroz istraživanja ishoda zdravlja (*health outcomes research*), a što je direktno konvergentno sa SFIFP. Ova disciplina se izučava na svim univerzitetima sveta pod okriljem farmaceutskih, medicinskih i zdravstvenih škola/departmana pod različitim nazivima, a sa opštim odlikama - multidisciplinarnost, interprofesionalnost, nova znanja.

Upravo ovakav konglomerat naučnih i stručnih radova proisteklih marljivim radom istraživača iz Srbije imamo u ovom broju *Arhiva za farmaciju*. Revijalni prikaz i refleksivno promišljanje o društvenim i profesionalnim izazovima u obrazovanju farmaceuta (*Tasic i autori*) predstavlja odličan uvod za čitaoce o događanjima u zdravstvenim sistemima i društvu, farmaceutske profesije a što možemo pratiti kroz „**promene**”. Kakvi su pravci, ishodi i uticaji ovih promena evaluirani ili tek detektovani u naučnoj literaturi širom sveta, autori su nam prikazali u revijalnom maniru, uz poruke mogućih pravaca 'održivog' razvoja obrazovanja farmaceuta u Srbiji.

Istraživački napori u razvoju farmaceutske prakse u Srbiji i naučnim studijama koje daju dokaze o učincima (kliničkim, socijalnim i ekonomskim) su skromni ali evidentni od 2006.godine pa na ovamo kako u domaćoj tako i u inostranoj literaturi. Posebno su aktuelna istraživanja intervencija farmaceuta koje su usmerene na opštu ili specifične populacije, gde pripada originalna studija posvećena *Intervencijama farmaceuta u Srbiji kod izdavanja lekova trudnicama i predlogu mera za unapređenje (Odalović i autori.)*. Studija je pokazala da farmaceuti u Srbiji „intervenišu” i daju značajan doprinos u sprečavanju upotrebe nebezbednih lekova za plod putem informisanja lekara o bezbednosti lekova, a što predstavlja osnovu za razvoj farmaceutske usluge posvećene trudnicama. U traženju odgovora na pitanja odnosa korisnost/rizik za primenu novih zdravstveni tehnologija (novi lekovi, novi protokli lečenja, nove dijagnostičke i interventne procedure i sl.) danas se ulažu veliki napori gde se istraživači intenzivno bave iznalaženjem dokaza kliničko-ekonomski ishoda novih lekova i/ili protokola lečenja, najčešće kroz farmakoekonomske analize i modelovanja, što je tema dva originalna rada (*Živković i autori* i *Lakić i autori*).

Specifičnim pitanjem problema dostupnosti lekova u Srbiji a iz perspektive platioca, na primeru *evaluacija primene rastvora za infuziju kaspofungina i amfotericina B* lipidni kompleks u terapiji teških sistemskih mikoza bavili su se *Živković i autori*. Poređenjem isplativosti (*cost-effectivnost analyse*) ova dva leka u empirijskoj antigljivičnoj terapiji kod pacijenata sa febrilnom neutropenijom kroz probablističku studiju adaptiranog modela-drvo odlučivanja dati su jasni naučni dokazi o prednosti kaspofungina, što je od značaja za donosiocce odluka u zdravstvu Srbije.

Posebno je zanimljiva studija pod nazivom „*Upotreba antibakterijskih lekova u lečenju infekcija urinarnog trakta – farmakoekonomski aspekt*” koja iz persektive platioca i projektovanog modela za praksu Srbije, daje prednost empirijskoj primeni antibiotika kao troškovno isplativoj, ali jasno ukazuje na antibiotsku rezistencija kao rastući zdravstveni problem, te autori zaključuju da strategija primene *dipstik* testa može biti superiornija opcija (*Lakić i autori*).

Problemom racionalne upotreba antibiotika, kao trajnim fenomenom i temom farmaceutske i lekarske prakse (klinička praksa) se bavi naučna i stručna javnost od *Fleminga* do danas. Ono što je u savremenom dobu sve izraženije su problemi rezistencije koji se ne mogu rešiti 'pronalaskom novog antimikrobnog leka' već paralelnim aktivnostima i istraživanjima fokusiranim na kliničko-organizaciona pitanja sprovođenja zdravstvenene zaštite i povezanosti primarnog, sekundarnog i tercijarnog nivoa, te podele odgovornosti za kvalitet zdravstvene zaštite i bezbednost pacijenata. Stoga je publikacija *Racionalna upotreba antibiotika u bolničkim uslovima: studija slučaja (Brkić i autori)* veoma dragocena u oskudnim publikacijama iz Srbije, i može se reći da je 'tipičan' slučaj bolnice u nas. Obavljena je klasična farmakoepidemiloška (kvanitativna) analiza upotrebe antibiotika sa analizom mera za racionalizaciju upotrebe u studiranoj bolnici, gde su ustanovljeni skromni rezultati preduzetih mera i prepoznati rizici za ishode.

Savremena i aktuelna istraživanja u oblasti SFIPF su bazirana na bihejvioranim teorijama, koje su osnova studija ponašanja kako pacijenata tako i zdravstvenih profesionalaca, a da bi se spoznalo o faktorima za uspešno pružanja usluga. Faktori društvene sredine u kojima se ove aktivnosti odvijaju danas su posebno aktuelni sa razvojem 'digitalnog društva' kojim je uveden termin 'digitalne pismenosti'. U Srbiji smo sa skomnim naučnim saznanjima o digitalnoj i zdravstvenoj pismenosti, te je stručni rad *Ubavić i autora* od izuzetnog značaja ne samo za identifikuju instrumenata koji se koriste za merenje zdravstvene pismenosti, njihove strukture, nego i mogućnosti primene za procenu zdravstvene pismenosti kod pacijenata u javnim apotekama; ovo će izvesno omogućiti naučni razvoj farmaceutske prakse u Srbiji.

Sveukupno, ova tematska sveska našeg *Arhiva za farmaciju* pokazuju stanje nauke (*state of the art*) u novim oblastima, te napore istraživača 'iz prakse za unapređenje akademske prakse' tj. prakse visokog kvaliteta publikacija; ujedno nam pruža uvid u širine istraživačkog polja, metodologije i integracije koje su odlika savremenog društva, i tako neodoljivo nas (Vas i mene) vraćaju na početne postulate naših utemeljivača *Hipokrata i Galena*.

Gost urednik

Prof dr Ljiljana Tasić

Literatura

1. Sørensen E, Mount J, Christensen S. The concept of social pharmacy. *The Chronic Ill.* 2003;7:12–15.
2. Wiedernmyer K., Summers RS, Maickie CA, Gous AGS., Everard M, Tromp D. *Developing Pharmacy Practice – A Focus on Patient Care*, World Health Organization and International Pharmaceutical Federation, Netherlands, 2006.
3. Charrois TL, Durec T., Tsuyuki RT. Systematic reviews of pharmacy practice research: methodologic issues in searching, evaluating, interpreting, and disseminating results. *Ann Pharmacother.* 2009;43(1): 118-122.